

Question Bank

B .A. (Part III), (Semester VI), (CBCS Pattern)

SANSKRIT (DSE), (Paper - XII)

बृहत्संहिता

Sub. Code: 75806

प्रश्न-१ योग्य पर्याय निवडून वाक्ये पुन्हा लिहा.

(५)

१) दकार्गलशास्त्र कशाशी संबंधित आहे ?

(अ) खगोल (ब) भूजल (क) खनिज (ड) व्यवस्थापन

२) पुरुषाच्या शरीरातील शिरांची तुलना कशाशी केली आहे ?

(अ) भूजलवाहिन्यांशी (ब) नक्षत्रांशी (क) नद्यांशी (ड) ओढ्यांशी

३) अग्नीदेवता कोणत्या दिशेची अधिपती आहे ?

(अ) ईशान्य (ब) वायव्य (क) नैऋत्य (ड) आग्नेय

४) खालीलपैकी कोणती जलशिरा अशुभ मानली जाते ?

(अ) पूर्व (ब) पश्चिम (क) वायव्य (ड) उत्तर

५) वल्मीक या संकेताने _____ ओळखले जाते.

(अ) खारे पाणी (ब) गोडे पाणी (क) तेलाचे साठे (ड) यापैकी नाही

६) खालीलपैकी कोणता वृक्ष भूजलस्रोताचा सूचक नाही ?

(अ) औदुंबर (ब) जांभूळ (क) अर्जुन (ड) आम्रवृक्ष

७) पलाश आणि बोर या झाडांच्या _____ दिशेला भूजलसाठा सापडत.

(अ) ईशान्य (ब) वायव्य (क) पश्चिम (ड) नैऋत्य

८) कम्पिल्लक वृक्षाच्या पूर्वेला _____ भूजलशिरा आढळते.

(अ) खान्या पाण्याची (ब) गोड्या पाण्याची (क) दोन्ही (ड) एकही नाही

९) _____ वृक्षानजीकचा जलसाठा तीन वर्ष टिकतो.

(अ) वेत (ब) निर्गुंडी (क) पलाश (ड) बेहडा

१०) वाटिका बनविण्यापूर्वी जमिनीत _____ लागवड करून त्याचे मर्दन करावे.

(अ) तिळाची (ब) मोहरीची (क) दोघांची (ड) यापैकी नाही

११) पनसादी शाखांचे कलम करताना शाखांना _____ लेपन करावे

(अ) गोमयाचे (ब) मातीचे (क) दुधाचे (ड) यापैकी नाही

१२) अनूपज वृक्ष म्हणून खालीलपैकी _____ वृक्ष ओळखला जातो

(अ) जांभूळ (ब) पेरू (क) बोर (ड) चिंच

१३) अभ्यासजात वृक्ष म्हणजे _____ वृक्ष

- (अ) अतिसमीप (व) दूर (क) अतिदूर (ड) यापैकी नाही
- १४) रोगट वृक्षाचे _____ आणि पाण्याने सिंचन करावे
(अ) तूप (ब) मध (क) दूध (ड) यातील सर्व
- १५) वृक्षाच्या अपेक्षित वाढीसाठी बकऱ्याच्या विष्ठेपासून जे मिश्रण बनवावे
ते _____ रात्रीपर्यंत आंबवावे
(अ) चार (ब) सात (क) पंधरा (ड) तीस
- १६) पेरण्यापूर्वी बीजाला _____ मिसळून घ्यावे
(अ) मातीत (ब) तेलात (क) गाईच्या शेणात (ड) साखरेत
- १७) एक आढक म्हणजे _____ पळे
(अ) १० (ब) २० (क) ४० (ड) ५०
- १८) प्रवर्षणनिरुपणातील विचाराधीन विषय कोणता ?
(अ) भूजलस्रोत (ब) वृक्षारोग्य (क) वर्षा (ड) तीनही
- १९) रवी, शनी, केतू हे वर्षेसाठी (पावसासाठी) _____ ग्रह आहेत
(अ) शुभ (ब) अशुभ (क) मित्र (ड) सममित्र
- २०) सर्वात जास्त पाऊस खालीलपैकी कोणत्या नक्षत्रात पडतो ?
(अ) उत्तराभाद्रपदा (ब) स्वाती (क) श्रवण (ड) तिन्हीत
- २१) जलमापनाच्या कुंडाचे प्रमाण काय ?
(अ) तीन आढक (ब) चार आढक (क) एक द्रोण (ड) ५० पळे
- २२) यम' ही देवता कोणत्या दिशेची अधिपती आहे ?
(अ) पूर्व (ब) पश्चिम (क) उत्तर (ड) दक्षिण
- २३) नवव्या जलशिरेचे नाव काय ?
(अ) कुमुदा (ब) महाशिरा (ड) लघुशिरा (ड) यापैकी नाही
- २४) काकोदुम्बरीका वृक्षानजीकच्या जलास्रोताशी खालील प्राणी आढळतो
(अ) कासव (ब) पांढरा उंदीर (क) दोन्ही (ड) यापैकी नाही
- २५) जलस्रोताशी खोदताना खालील प्राणीही सापडतो
(अ) मुंगूस (ब) खार (ब) दोन्ही (ब) यापैकी नाही

प्रश्न-२ मराठीत भाषांतर करा.

(१०)

१. पनसाशोककदलीजंबूलकुचदाडिमाः।

द्राक्षापालीवताश्चैव बीजपूरातिमुक्तकाः ॥

एते द्रुमाः कांडरोप्या गोमयेन प्रलेपिताः ।

मूलच्छेदेऽथवा स्कंधे रोपणीयाः परं ततः ॥

२. अजातशाखान् शिशिरे जातशाखान् हिमागमे ।
वर्षागमे च सुस्कंधान् यथादिक्स्थान् प्ररोपयेत् ॥
घृतोशीरतिलक्षौद्रविडंगक्षीरगोमयैः ।
आमूलस्कंधलिप्तानां संक्रामणविरोपणम् ॥
३. प्रांतच्छायाविनिर्मुक्ता न मनोज्ञा जलाशयाः ।
यस्मादतो जलप्रांतेष्वारामान् विनिवेशयेत् ॥
मृद्वी भूः सर्ववृक्षाणां हिता तस्यां तिलान् वपेत् ।
पुष्पितांस्तांश्च मृदनीयात् कर्मैतत् प्रथमं भुवः ॥
४. यदि वेतसोऽम्बुरहिते देशे हस्तैस्त्रिभिस्ततः पश्चात् ।
सार्धं पुरुषे तोयं वहति शिरा पश्चिमा तत्र ॥
चिन्हमपि चार्धपुरुषे मंडूकः पांडुरोऽथ मृत् पीता ।
पुटभेदकश्च तस्मिन् पाषाणो भवति तोयमधः ॥
५. ऐंद्रामाख्ये वैश्वे च विंशतिः सार्षभे दश त्र्यधिकाः ।
आहिर्बुध्न्यार्यम्णप्राजापत्येषु पंचकृतिः ॥
पंचदशाजे पुष्ये च कीर्तिता वाजिभे दश द्वौ च ।
रौद्रेष्टादश कथिता द्रोणा निरुपद्रवेष्वेते ॥
६. ज्यैष्ठ्यां समतीतायां पूर्वाषाढादिसंप्रवृष्टेन ।
शुभमशुभं वा वाच्यं परिमाणं चांभसस्तज्जैः ॥
हस्तविशालं कुंडकमधिकृत्यांबुप्रमाणनिर्देशः ।
पंचाशत्पलमाढकमनेन मिनुयाज्जलं पतितम् ॥
७. येन धरित्री मुद्रा जनिता वा बिंदवस्तृणाग्रेषु ।।
वृष्टेन तेन वाच्यं परिमाणं वारिणः प्रथमं ॥
केचिद्यथाभिवृष्टं दशयोजनमंडलं वदन्त्यन्ये ।
गर्गवसिष्ठपराशरमतमेतद् द्वादशान्न परम् ॥
८. जंबूवेतसवानीरकदंबोदुंबरार्जुनाः ।
बीजपूरकमृद्वीकालकुचाश्च सदाडिमाः ॥
वंजुलो नक्तमालश्च तिलकः पनसस्तथा ।
तिमिरोऽम्नातकश्चेति षोडशानूपजाः स्मृताः ॥
९. चिकित्सितमथैतेषां शस्त्रेणादौ विशोधनम् ।
विडंगघृतपंकाक्तान् सेचयेत् क्षीरवारिणा ॥
फलनाशे कुलत्थैश्च माषैर्मुद्गैस्त्रिलैर्यवैः ।
शृतशीतपयः सेकः फलपुष्पाभिवृद्धये ॥
१०. पूर्वेण यदि बदर्या वल्मीको दृश्यते जलं पश्चात् ।।
पुरुषैस्त्रिभिरादेश्यं श्वेता गृहगोधिकार्धनरे ॥

- सपलाशा बदरी चेद्दिश्यपरस्यां ततो जलं भवति ।
 पुरुषत्रये सपादे पुरुषेऽत्र च दुण्डुभिश्चिन्हं ॥
११. तस्यैव पश्चिमायां दिशि वल्मीको यदा भवेद्धस्ते ।
 तत्रोदग् भवति शिरा चतुर्भिरर्धाधिकैः पुरुषैः ॥
 श्वेतो विश्वंभरकः प्रथमपुरुषे तु कुंकुमाभोऽश्मा ।
 अपरस्यां दिशि च शिरा नश्यति वर्षत्रयेऽतीते ॥
१२. यदि भवति सप्तपर्णो वल्मीकवृत्तस्तदुत्तरे तोयम् ।
 वाच्यं पुरुषैः पंचभिरत्रापि भवन्ति चिन्हानि ॥
 पुरुषार्धं मंडूको हरितो हरितालसन्निभा भूश्च ।
 पाषाणोऽभ्रनिकाशः सौम्या च शिरा शुभाम्बुवहा ॥
१३. अरिष्टाशोकपुन्नागशिरीषाः सप्रियंगवः ।
 मंगल्याः पूर्वमारामे रोपणीया गृहेषु वा ॥
 पनसाशोककदलीजंबूलकुचदाडिमाः ।
 द्राक्षापालीवताश्चैव बीजपूरातिमुक्तकाः ॥
१४. हस्तविशालं कुंडकमधिकृत्यांबुप्रमाणनिर्देशः ।
 पंचाशत्पलमाढकमनेन मिनुयाज्जलं पतितम् ॥
 येन धरित्री मुद्रा जनिता वा बिंदवस्तृणाग्रेषु ॥
 वृष्टेन तेन वाच्यं परिमाणं वारिणः प्रथमं ॥
१५. केचिद्यथाभिवृष्टं दशयोजनमंडलं वदन्त्यन्ये ।
 गर्गवसिष्ठपराशरमतमेतद् द्वादशान्न परम् ॥
 येषु च भेष्वभिवृष्टं भूयस्तेष्वेव वर्षति प्रायः ।
 यदि नाप्यादिषु वृष्टं सर्वेषु तदा त्वनावृष्टिः ॥

प्रश्न-३ मोठे प्रश्न

(१०)

- १) वराहमिहीर यांचे जीवनचरित्र, काळ आणि ग्रंथसंपदा स्पष्ट करा.
- २) बृहत्संहितेतील विषयांचे थोडक्यात विवेचन करा.
- ३) वराहमिहिर यांची ग्रंथसंपदा यावर सविस्तर निबंध लिहा.
- ४) वराहमिहिरविरचित बृहत्संहितेतील प्रवर्षण या पाठातील विशेष स्पष्ट करा.
- ५) प्रवर्षण पाठाच्या आधारे ग्रहनक्षत्रांच्या साहय्याने पावसाच्या प्रमाणाचे भाकीत कसे केले जाते ते विशद करा.
- ६) बृहत्संहितेतील दकार्गल या पाठाचे महत्त्व स्पष्ट करा.
- ७) बृहत्संहितेतील भूमीजल परीक्षा विशद करा.
- ८) बृहत्संहितेतील वृक्षायुर्वेदविचार स्पष्ट करा.
- ९) बृहत्संहितेतील वृक्षायुर्वेद पाठाचे महत्त्व कथन करा.
- १०) दकार्गल पाठातील पाणी पाहण्याचे तंत्र कथन करा.

१) प्रवर्षण निरूपणम् ।	१३) दकार्गलमहत्त्व
२) शुभाशुभवृष्टीवर्णनम् ।	१४) भूमीतील जलपरीक्षा
३) विविध नक्षत्रे आणि उपद्रवरहित नक्षत्र महत्त्व	१५) यशप्रजलप्राप्तीचे स्वरूप
४) प्रवर्षणमहत्त्व	१६) यशप्रलप्राप्तीचे महत्त्व
५) प्रवर्षण पाठातील विचार	१७) वृक्षायुर्वेदविचार
६) सस्यजातकाचे महत्त्व	१८) वृक्षलागवडीच्या जागेचे स्वरूप
७) सस्यजातक पाठातील विचार	१९) वृक्षविविधता
८) सूर्यसंक्रांती व धान्य होण्याची लक्षणे	२०) वृक्षलागवडीसाठी ऋतुयोग्यता
९) सस्यजातकनिरूपण	२१) वृक्षलागवडीसाठी घ्यावयाची काळजी
१०) उन्हाळी व पावसाळी धान्य शुभाशुभयोग	२२) वृक्षलागवडीचे महत्त्व
११) दकार्गलनिरूपण	२३) वराहमिहीर यांची भाषाशैली
१२) दकार्गलविचार	२४) वराहमिहीराची ग्रंथसंपदा
	२५) वृक्षलागवड आवश्यक वातावरण
-